

Sînziana PREDA
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Minorități etnice și comportament lingvistic¹

Abstract: (Ethnic Minorities and Linguistic Behaviour) Considering historical minorities, rediscovering and reconfiguration of ethnicity after fall of communism brings up the condition of bilingual speakers, confronted in contemporaneity with a double provocation. On the one hand, the attitude towards mother tongue differs from that of previous generations (belonging to the first half of the 20th century), taking into account the public education system, in the majority language and the education in the Romanian culture. From another perspective, minor cultures, of small ethnic communities (within national states in the Balkans born in the modern era) are strongly affected by the consequences of globalization process. This flattens the difference, alters the Otherness limits and changes perceptions regarding the importance of preserving cultural heritage of communities less visible: their linguistic identity can not compete with the dominant languages and is marked by the English language influence and of its related culture, a mass culture, equalizing. Our goal is to outline a picture of these interplays and evolutions, talking about a case study, represented by Dobruja Turkish and Tatar languages, analyzed within a project of researching culture and identity of Muslims in this region.

Keywords: ethnic groups, Turks, Tatars, mother tongue

Rezumat: Redescoperirea și reconfigurarea etnicității în perioada postdecembristă pune în chestiune, în cazul minorităților istorice, și condiția vorbitorilor bilingvi, confrunțați în contemporaneitate cu o dublă provocare. Pe de-o parte, atitudinea față de idiomul matern diferă de cea a generațiilor anterioare (din prima jumătate a secolului XX), în condițiile existenței sistemului de învățământ public, obligatoriu, în limba majorității și a formării într-o cultură românească. Dintr-o altă perspectivă, culturile minore, ale comunităților etnice de mici dimensiuni (din cadrul statelor naționale născute în Balcani în epoca modernă) sînt afectate puternic de consecințele procesului de globalizare. Acesta netezește diferența, alterează cadrele alterității și modifică percepțiile vis-à-vis de însemnătatea prezervării patrimoniului cultural al unor comunități puțin vizibile: identitatea lor lingvistică nu poate concura cu limbile dominante și resimte influența limbii engleze și a culturii aferente, o cultură de masă, nivelatoare. Obiectivul nostru este de a contura o imagine asupra acestor interacțiuni și evoluții, la nivelul unui studiu de caz, reprezentat de idiomurile turc și tătar din Dobrogea, analizate în cadrul unui proiect de cercetare a identității și culturii musulmanilor din această regiune.

Cuvinte cheie: grupuri etnice, turci, tătari, limbă maternă

Așa cum anii '60 au marcat un „boom” al interesului în științele sociale, privind investigarea conceptului de identitate (Kowalská, Vörös 2006, 137), anii '90 au dat startul, în sfera academică autohtonă, analizei realităților etnoculturale a minorităților istorice, puțin cunoscute în deceniile regimului totalitar. Faptul se datorează, pe de-o parte, libertății instalate din punct de vedere politic; pe de alta, fenomenului de redescoperire, revalorizare a propriei culturi, de către minoritățile tradiționale, a căror imagine și posibilitate de exprimare au fost oculte de politica restrictivă a comuniștilor. Regăsirea și re-inventarea culturală ține, în primul rînd, de componentele saliente ale constructului identitar: folclorul, limba, confesiunea. Identitatea lingvistică a colectivităților etnice a căpătat în postsocialism o nouă dimensiune, prin introducerea în școli a unor ore de limbă și cultură maternă. În România, aceste aspecte au fost reglementate prin legea nr. 84/1995², ale cărei prevederi sînt puse în practică și de către grupurile turcilor și tătarilor dobrogeni, studiate în cadrul unui amplu proiect științific³.

¹ Realizarea acestei lucrări a fost posibilă datorită unui grant finanțat de CNCS – UEFISCDI, proiect nr. PN-II-RU-TE-2012-3-0077.

² „Persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul să studieze și să se instruiască în limba maternă la toate nivelurile și formele de învățământ, precum și la tipurile de învățământ pentru care există o cerere suficientă, în condițiile legii” (art. 118).

³ Cultural Heritage and Identity Dynamics in the Turkish Tatar Community from Dobroudja.

Încorporarea provinciei Dobrogea la statul român, în 1878, a însemnat transferul mai multor grupuri etnice într-un alt sistem politic, administrativ și cultural. Treptat, și tătarii, și turcii s-au adaptat noului cadru, păstrându-și particularitățile, printre altele, prin intermediul școlilor unde învățau în limba proprie⁴. „Nu există în această țară nici un sat turc sau tătar, fie el chiar numai de zece case, ca să nu aibă o moschee și o școală” (Mihăilescu 1922, 167). Musulmanii dobrogeni au învățat în asemenea instituții pînă spre mijlocul anilor '50. Turca era prezentă și în publicațiile locale, pînă la copierea modelului inițiat de Mustafa Kemal în Turcia folosindu-se alfabetul arab. Însușirea acestuia se făcea prin intermediul școlilor normale și religioase. (*Părinții dvs. cunoșteau alfabetul arab?*) – *Cunoșteau alfabetul arab, citeau Coranul, pentru că înainte, pe cînd erau ei copii, s-a făcut religie în școli; citeau Coranul, cum citim noi orice carte scrisă în limba română. Așa cum citim noi de ușor, așa citeau ei Coranul. Și nu numai cititu', era și scris. Deci ei știau să scrie în limba arabă.*⁵. După 1930, alfabetul arab începe să fie înlocuit cu caractere latine, în spiritul ralierei la o cultură europeană, de esență occidentală. Bilingvismul populației turcice din sud-estul României se reflecta în sistemul de învățămînt standard prin posibilitatea obținerii nu a unui, ci a două certificate de absolvire (de 4 sau 7 clase), a școlii române și a școlii turce (Mictat 2011, 203).

În societatea românească postbelică, practica vechilor dialecte turc și tătar poate fi văzută drept o cale de rezistență la multiplele căi de aculturare. Printr-un astfel de comportament lingvistic se caracterizează și alte minorități din spațiul autohton; el a fost mai mult sau mai puțin cultivat: pe de-o parte, dispunem de surse scrise și orale (precum revista „Analele Dobrogei”, relatări ale membrilor comunităților actuale) ce indică cunoașterea limbii oficiale într-o măsură foarte redusă, în prima jumătate a secolului XX. Principala explicație rezidă în segregarea teritorială a etniilor și în evoluția istorică, România fiind în acea perioadă o țară eminentemente agrară, cu comunități tradiționale, omogene și închise, unde limba de stat nu a pătruns decît treptat, pe măsură ce sistemul de învățămînt public s-a extins. Pe de altă parte, „Analele Dobrogei” semnaleză, prin reportaje ale unor învățători ai vremii, mîhnirea vîrstnicilor vis-à-vis de pierderea, puțin cîte puțin, a specificității etnice, și prin vorbirea limbii române (în mod curent, de către cei mai tineri), cît și prin abandonarea portului tradițional, de către același segment de vîrstă. Totuși, într-o formă întrucîtva diferită⁶ de aceea de la începutul veacului trecut, dialectele musulmanilor dobrogeni și-au continuat existența pe parcursul intensificării diverselor tipuri de asimilare (culturală, maritală, prin identificare, civică) (Magyari 2002, 159-160). Odată cu a doua jumătate a secolului XX, se vor păstra ca limbi vernaculare, pe fondul dispărării comunităților, a migrării tătarilor și turcilor către orașe, unde folosirea idiomului propriu s-a restrîns la spațiul familial și, sporadic, în relațiile de prietenie și vecinătate. Însușirea limbii române încă din etapa preșcolară a schimbat percepția generațiilor formate în mediul urban, față de graiul folosit de bunici și părinți, ultimul plasat în plan secund (în raport cu româna) și socotit mai degrabă o „moștenire de familie”, decît o componentă activă a identității individuale, în plan cotidian.

⁴ Cel puțin într-o serie de așezări sătești, trecerea la instrucția în limba română a fost una anevoioasă, atît pentru elevi, cît și pentru dascăli. „În satele cu populație amestecată cu Tătari sau Turci, din partea sudică a județului Constanța, precum erau Caraomer, Enghez, Gheringec, Osmanfacă, etc., [școlile] și-au întrerupt firul vieții după câteva luni de funcționare, căci au fost greuțâți peste închipuirea omenească, așa că învățătorii de prin acele părți au fost trecuți în alte sate.” (Helgiu 1920, 236).

⁵ N. D., n. 1948, tătar. Interviu realizat de Sinziana Preda în Techirghiol, 28 august, 2014.

⁶ „Idiomurile pot pierde din particularități, expresivitate și vocabular sub puternica influență superstratică a limbii de stat și administrative. [...] Idiomul influențat nu posedă îndeajuns de multă forță integratoare de lungă durată pentru vorbitorii tineri, el nu este în stare să adapteze morfologic diferitele lexeme împrumutate din superstrat.” (Kahl 2008, 129).

După 1989, Uniunea Turcă – și, în ultimii ani, Uniunea Tătară⁷ – au militat pentru revenirea în învățămînt a idiomului matern, în activitățile culturale, pentru conștientizarea importanței cultivării (în familie, în primul rînd) a graiului propriu etniilor lor. Numărul vorbitorilor a scăzut: demografic, cele două etnii s-au diminuat, o serie de persoane au emigrat în Turcia (precum și în Canada, SUA, state din Europa occidentală), cu precădere în primele două decenii de după căderea comunismului; o altă cauză ține de schimbarea de comportament vis-à-vis de limba maternă. De fapt, respectiva schimbare defîinește, în cea mai mare măsură, situația – considerată negativă, de către mulți membri ai comunităților tătară și turcă – a identității lor lingvistice. Aceasta întrucît integrarea în societatea majoritară – realizată (și) prin adoptarea idiomului majorității – nu a însemnat doar învățarea unei limbi, ci și achiziționarea unui întreg „pachet cultural”, a cărui asumare a extins (transformat) cadrele identității minoritarului. Definită de către J. W. Powell drept sumă de „schimbări psihologice determinate de imitarea interculturală”⁸, aculturația este „încriminată” nu prin trecerea la o altă limbă, ci prin codurile culturale diferite care, în timp, au redefinit poziția față de limba și cultura maternă. Reducerea distanței sociale a însemnat reducerea distanței culturale, tradusă (în optica unora dintre membrii grupului minoritar) în sentimentul pierderii, abandonului a ceea ce este valorizat ca diferit de majoritate.

În generațiile postcomuniste, o serie de copii și tineri aderă la proiectul de conservare identitară, așa cum este el prezentat și explicat prin intermediul Uniunilor, al cadrelor didactice, al familiei. Între primele două entități s-a construit o legătură strînsă, materializată în lansarea de competiții școlare⁹, pe tema identității lingvistice, ce mobilizează elevii în cunoașterea, la nivel literar, a dialectelor deprinse acasă și în comunitate. Miza constă în a transmite tinerilor mesajul legat de însemnătatea graiului matern, drept ancoră a identităților de turc și de tătar. Limba maternă reprezintă nu numai un factor de individualizare, față de *celălalt*: practica sa configurează un spațiu intim, al etnicului tătar sau turc, al moștenirii sale culturale, al comunității și comuniunii, prin care aparținătorii etniilor se legitimează ca unicitate. „Părinții și bunicii mei au avut grijă să-mi însușesc cum trebuie limba. Până la vârsta de patru ani, am vorbit numai tătară. [...] Deși acasă vorbim tătara, dar și româna, am o deosebită plăcere ca, în vizită la bunici, să le vorbesc numai tătară.” (Segel Harun Gafar, în Casimceali 2014, 26).

Limba (în primul rînd, oralitatea sa) delimitează un spațiu educațional, unde se transmit cunoștințe despre obîrșia și istoria etniei, despre ce o apropie și o deosebește de alte etnii, despre religia, tradițiile, normele de comportament ale *in-group*-ului. În ochii proprii și în ochii celorlalți, limba atribuie o identitate: renunțarea la ea traduce o schimbare de comportament față de modalitatea (modalitățile) de autolegitimare. *Cine își pierde limba, își pierde identitatea. Și mă tem că după generațiile noastre – care mai știm, încă, ceva, despre limbă, despre tradiții, despre obiceiuri, despre ce am văzut la părinți, la bunici, despre ce ar trebui să transmitem noi mai departe copiilor sau nepoților noștri – mă tem că peste ani, nu știu cîți, poate 20, poate 30, se va uita, se va uita limba, se va vorbi numai în limba oficială, în limba română sau probabil, peste ani și ani, în limba engleză și se va uita limba*

⁷ Uniunea Democrată Turcă din România și Uniunea Democrată a Tătarilor Turco – Musulmani din România. În continuare, vom folosi acronimele celor două organizații, UDTR și, respectiv, UDTTMR.

⁸ „Psychological changes induced by cross-cultural imitation” (Sam 2006, 13).

⁹ Cea mai importantă este Olimpiada Națională de Limba și Literatură Turcă Maternă, organizată pentru prima oară la mijlocul anilor '90. Concursul reunește deopotrivă elevi turci și tătari.

*maternă, limba în care, limba cu care te-ai născut. Deci asta este pericolul cel mai mare.*¹⁰. Chiar și atunci când transmiterea și receptarea ei devin deficitare, o anume cunoaștere, specifică grupului și numai lui, se păstrează. Astfel se explică rolul pe care îl are idiomul străbunilor în ierarhia criteriilor de identificare (Vultur 2002, 205), între o anume limbă și o anume cultură construindu-se o unitate indestructibilă, generatoare a unui pattern unic. „«Originea turcă mi-a oferit posibilitatea să învăț în familie limba turcă, obiceiurile, cultura. Mi-a adus [...] un plus în bagajul de cunoștințe, adaptarea la două culturi diferite și admirația celor din jur.»” (Cornelia Osman, în Hristian 2012, 161).

În condiția vechilor dialecte turce din zona dobrogeană, ultimii 25 de ani marchează pierderi și progres deopotrivă. Împuținarea numărului de vorbitori nativi se înregistrează în mai toate grupurile minoritare etnic, pe teritoriul României. Pe de altă parte, a sporit interesul pentru studiul celor două limbi, în primul rând datorită introducerii lor în sistemul de învățământ. Tătara se învață într-un sistem alternativ, creat de către UDTTMR, numit „școala comunitară”. Primii elevi beneficiari ai inițiativei au început cursurile în anul 2009. Astfel, copiii consolidează ceea ce știu din familie, acumulează noțiuni de fonetică, de gramatică, de lexic. „Aici am învățat foarte multe poezii, cântece și să vorbesc în limba tătară. Acasă vorbim limba maternă.” (Elif Amet, în Iusuf-Ismail 2014, 23). Încrezătoare într-un viitor pozitiv al acesteia, atitudinea elevilor din ciclurile primar și gimnazial constituie nucleul tare al străduințelor pentru dezvoltarea și transmiterea mai departe a graiului matern. Comparativ cu anii comunismului, avem de-a face cu un progres substanțial, astăzi fiind posibilă nu numai studiarea în școală a mai multor limbi de circulație restrânsă, ci și practica lor în activități legate de culturile etnice. Pe de altă parte însă, acțiunile culturale reprezintă un cadru mult prea restrâns pentru cultivarea, existența *à la longue durée*, a unor limbi al căror statut este deja afectat de multiple cauze externe și interne. Un pericol – sesizat de către majoritatea interlocutorilor drept cert – este dat de comportamentul pasiv față de graiul matern, intensificat de recursul la limba oficială; partizanii supraviețuirii dialectelor tătar și turc se pronunță pentru o luptă dusă mai cu seamă în mediul familial, unde româna s-a inserat într-un mod aproape incontrollabil.

Cu precădere în ultimul deceniu, într-o serie de familii preocupate de cultivarea moștenirii etnice, se insistă asupra importanței limbii strămoșești; mulți tineri – mai ales cei de vârstă școlară – încearcă să se conformeze, chiar dacă întâmpină dificultăți de exprimare. Unii dintre ei evaluează pozitiv implicarea familiei în comunicarea noțiunilor lingvistice. „Soarta mi-a hărăzit să cresc cu bunicii, de la care am învățat foarte bine limba maternă tătară.” (Ayda Nilufer Iusuf, în Ismail-Iusuf 2014, 24). Strădaniile părinților îmbracă forme diverse¹¹, ca de pildă, înscrierea copiilor la cursurile comunitare, sprijinirea pregătirii în vederea participării la olimpiade, achiziționarea de cărți, dicționare. Unii părinți consideră intrarea fiului/fiicei într-o căsătorie cu un membru al aceleiași etnii drept o modalitate destul de sigură de intensificare a practicii idiomului matern. Alții adoptă exemplul propriilor părinți, al stăruinței consecvente pentru a vorbi precum înaintașii. (*Cu părinții nu vorbiți tătarește?*) – *Vorbeam, înaintee, mereu, când tata nee – după ce au murit bunicii – ne obliga, într-un fel, să, să continuăm să vorbim și în casă, măcar cât timp eram în casă, cât timp eram între noi, că, oricum, când ieșeam din casă, numai română, română. Și mereu îmi zicea – când îi spuneam ceva în română –*

¹⁰ N. D.

¹¹ „«Îmi place cartea asta, o să fac și eu cu ei» – spune mama, după ce parcurge la rândul ei abecedarul și apoi repetă, ca pe o sentință: «O să învăț și eu cu ei!» Parcă îi pare rău că nu le-a vorbit copiilor în limba maternă.” (Macri 2010, 38).

spunea «Nu-nțeleg.» «Nu-nțeleg, nu-nțeleg.» Ca să mă facă să mă chinui să-i spun în tătară, în turcă, măcar în ceva...¹². În general, se consideră că bătrînilor le face plăcere să li se adreseze cuvîntul folosindu-se limba lor; astfel, comunicarea devine mai apropiată și creează – cel puțin vorbitorilor nativi activi – senzația unui „acasă”. (Cu soțul vorbești în tătară?) – Nu. Cu părinții și bunicii care mai sînt. În general, cu bătrînii căutăm să vorbim în...[tătară]¹³.

Tinerii tătari și turcii reproduc un model des întîlnit în contemporaneitate, la reprezentanții vechilor minorități istorice, din cadrul statelor naționale constituite în epoca modernă. Se poate observa la acest segment de vîrstă exprimarea unei identități pozitive – deopotrivă etnice și naționale –, folosirea limbii oficiale și materne (cu prevalența primeia) și, nu în cele din urmă, un anturaj ce aglutinează membri ai propriei etnii și ai celei majoritare (Berry 2005, 697) (dar și ai altor comunități etnice). Aceste trei elemente dezvoltă relații de interdependență. Spre exemplu, într-un grup de prieteni, cu o majoritate românească, tătarii și/sau turcii vor folosi limba celor dintîi. În cazul preponderenței minoritarilor, aceștia vor înclina să utilizeze româna, spre a evita speculațiile legate de o posibilă lipsă de respect, existența unor secrete (*Dacă sînt undeva, într-un loc public, unde nuuu...mi-aș dori ca ce vorbesc eu, cu mama sau cu tata, să audă cel de lîngă mine, vorbesc în turcă sau tătară.*¹⁴). Contextele diferite schimbă sensul utilizării selective a idiomului matern. Prin urmare, acestea îl instrumentează ca factor de separare, ce delimitează un spațiu de familiaritate, neavînd legătură cu desconsiderarea unui alt grup etnic. *De exemplu, nepotu' din Spania vorbește turcește. Dar, aicea, eu am vorbit cu el în turcă. Și acolo, mai ales pe stradă, cînd mergeam cu ei și mă plimbam, vorbeam mai mult pe turcește. Pentru că sunt foarte mulți români și dacă vrei să vorbești ceva, nu știi cine e alături de tine. Și atuncea zice, în spaniolă nu putem vorbi, că ne înțelege, în română, zice, ăștia ne înțelege și vorbesc pe turcește, cînd au mai ales ceva secret, pe stradă*¹⁵.

Pentru segmentul sceptic al comunităților, reducerea numărului de vorbitori ai graiului matern constituie o pierdere deja internalizată, rezultat previzibil al îndelungatului fenomen de adaptare la cultura dominantă în societate. (*De ce sînteți pesimistă, privind pierderea limbii tătare?*) – *Nu sînt pesimistă, sînt realistă. Pentru că în multe familii, copiii nu mai vorbesc limba tătara.*¹⁶. Practica limbii materne înseamnă mai mult decît învățarea sa în cadrul școlii. Aici, studiul se intensifică, se pun bazele gramaticale, sînt achiziționate cunoștințe despre cultura și civilizația asociate cu limba respectivă. O identitate lingvistică nu se rezumă însă la studierea limbii ca materie de învățămînt. Ea implică o legătură organică cu o cultură și, cel mai important, o preocupare permanentă pentru menținerea vie a idiomului, în toate mediile de circulație ale vorbitorilor. Bătrînii trăiesc încă această legătură, și găsesc că în mod natural un comportament similar trebuie să dovedească generațiile tinere. Practicile lingvistice reclamă un start timpuriu, cea mai potrivită perioadă fiind etapa preșcolară, cînd încă există un contact mai intens între vîrstnici și nepoții lor. Copiii văd, cel mai adesea, *cărți de-astea, românești, de basme, cum ar fi «Scufița Roșie», ei mai mult se adaptează la asta.*¹⁷. Expoși la un volum mare de informații, orale și scrise, în română, copiii își îndreaptă mai puțin interesul spre vocabularul turc sau tătar. Bunicii

¹² E. I., n. 1993, tătar. Interviu realizat de Sînziana Preda în Constanța, 8 octombrie 2013.

¹³ G. V., n. 1970, tătarăoică. Interviu realizat de Sînziana Preda și Melinda Dincă în com. Independența (jud. Constanța), 23 iulie 2013.

¹⁴ E. I.

¹⁵ A. M., n. 1948, turcoaică. Interviu realizat de Sînziana Preda în Constanța, 16 octombrie 2013.

¹⁶ N. A., n. 1963, tătarăoică. Interviu realizat de Sînziana Preda în Constanța, 26 august 2014.

¹⁷ F. D., 55 de ani, turcoaică. Interviu realizat de Melinda Dincă în com. Cobadin (jud. Constanța), martie 2014.

percep o competiție între limba oficială și cea maternă, apelînd la strategii de cîștigare a interesului nepoților. În viața cotidiană, în spațiul casnic, acestora li se vorbește și în graiul matern; vîrstnicii folosesc variantele turcă sau/și tătară pentru cuvinte ce denumesc obiecte, mîncăruri, anumite obiceiuri etc. Uneori, transpun în limba lor maternă fragmente binecunoscute din folclorul autohton: *îi traduc «Scufița Roșie» în turcește. Asta fac.*¹⁸.

Concluzii

Înțelegerea evoluției limbilor turcă și tătară reclamă contextualizarea istorică, ținîndu-se cont de schimbările de ordin politic, social, cultural. Condiția lor actuală reflectă, deopotrivă, măsurile regimurilor statale ce s-au succedat din 1878 încoace, atitudinile individuale și ale colectivităților față de limba proprie și față de cea oficială, politicile legate de grupurile minoritare, procesele de enculturație și aculturație. Ca și alte comunități din diaspora, turcii și tătarii „trăiesc despărțiți de națiunea mamă” (Tóth 2010, 139), într-un spațiu ce îi apropie de populații diferite ca origine, limbă, confesiune; totodată, într-un mediu care le conferă statut de minoritate, cu tot ceea ce decurge din aceasta, în conformitate cu constituția statului român. Schimbarea cu cel mai mare impact a constat în trecerea de la o oralitate în grai matern la o oralitate și scriere în limba română. Dialectele musulmanilor dobrogeni au pierdut teren și pe fondul practicii tot mai reduse a obiceiurilor lor specifice. Schimbările de rezidență, de mentalitate, în existența multor membri ai celor două etnii au însemnat și o deteriorare a ritmurilor vieții tradiționale. Între practicile culturii etnice și graiul matern s-a construit o legătură organică, iar alterarea uneia dintre componente se răsfrînge asupra celeilalte.

Epoca comunistă a făcut anevoioasă perpetuarea ființei etnice, a microculturilor minoritare în general. Folclorul acestora, în anumite secvențe ale sale, a beneficiat de mai multă vizibilitate, în vreme ce condiția literaturii culte a rămas obscură. Cultivarea constantă a interesului pentru prozatorii, poeții, pentru scriitorii de limbă turcă și tătară, ar fi contribuit și la mai buna cunoaștere a limbilor respective. Mai mult, odată cu anii '90, acest fond cultural nu ar mai fi reprezentat o necunoscută pentru o parte dintre membrii celor două etnii. Situația s-a ameliorat odată cu deschiderea cursurilor de limbă turcă, la puțină vreme după instalarea regimului politic democratic, de la cîțiva zeci de elevi ajungîndu-se la peste 4.000, în jud. Constanța¹⁹. Semnificativ, condiția limbii tătare nu s-a modificat decît tîrziu după anul 2000, chiar dacă un cadru legislativ permisiv s-a instalat devreme. Mulți tătari au optat pentru înscrierea la orele de turcă, întrucît lipsesc cadrele didactice specializate, manualele proprii limbii și datorită atîtului de care dispun cînd călătoresc sau se stabilesc în Turcia. Deturnarea interesului de la idiomul propriu își arată consecințele în timp, întrucît „la fiecare generație se pierde 20% din limbă. Pericolul e foarte mare. Acum nu e prea tîrziu să motivăm tinerii să învețe tătara la facultate, dar în 5-10 ani va fi.” (Yusuf Murat, în Macri 2010, 38).

După 1989, progrese vizibile în revitalizarea situației limbilor turcă și tătară se înregistrează la nivelul segmentului școlar. Copiii dobîndesc cunoștințe nu numai prin lecțiile de la școală, din învățămîntul de stat și comunitar, ci și prin intermediul programelor de televiziune și radio, prin frecventarea activităților proiectate de către UDTR și UDTTMR. Uniunile se implică în organizarea taberelor și olimpiadelor de limbă maternă, în susținerea de cursuri intensive, inițiate de comisiile de învățămînt din cadrul organizațiilor (Osman 2013, 14). Participarea la olimpiade, văzută drept o șansă²⁰, antrenează copiii de la vîrste mici în

¹⁸ F. D.

¹⁹ V. B., n. 1968, turcoaică. Interviu realizat de Sînziana Preda în Constanța, 6 septembrie 2013.

²⁰ D. B. D., 16 ani, familie mixtă (româno-turcă). Interviu realizat de Melinda Dincă în Tuzla, aprilie 2014.

competiții. „Evaluarea cunoștințelor de turcă le-am început în clasa a IV-a, atunci când am participat la prima olimpiadă. De atunci am concurat anual și am câștigat mai multe premii la fazele pe județ, dar și naționale, culminând cu premiul I la faza națională, în clasa a XI-a.” (Ayda Nilufer Iusuf, în *Ismail-Iusuf* 2014, 25). Elevii sînt și actorii principali în manifestările de celebrare a limbii materne. Din anul 2010, tătara își are o zi a sa, sărbătoarea fiind marcată nu numai prin recitaluri de poezie și activități dedicate, ci și prin reunirea oamenilor din comunitate. „Ne bucurăm pentru prezența și participarea la concurs a copiilor de la filiala Ovidiu, iar pentru al treilea an consecutiv, au fost prezenți copii de la filialele 2 Mai și 23 August.” (Murtaza 2014, 25). Astfel de evenimente aduc împreună generațiile și filialele și ajută copiii să cunoască secvențe din istoria grupului lor (vizite la monumente istorice, geamii, muzee) (Murtaza 2014, 25). Toate aceste practici de activare și menținere a identității lingvistice au drept scop internalizarea idiomului matern de către cei mai tineri, într-o formă în care exercițiul lui să nu constituie un fapt extra-ordinar, ci obișnuiță, fundamentată de conștiința asumării reale a dublei identități și de credința în atú-urile unei legitimări biculturale.

Referințe bibliografice:

- Berry, John W. 2005. „Acculturation: Living successfully in two cultures”, în *International Journal of Intercultural Relations*, 29, p. 697-712.
- ***. 1922. „Excursiune agricolă în Dobrogea făcută de Ion Ionescu dela Brad în anul 1850” (trad. de F. Mihăilescu), în *Analele Dobrogei – Revista Societății Culturale Dobrogeane*, 1/III, p. 97-183.
- Gârlan, Mictat. 2011. *Metodologia cercetării etnopsihologice*. Iași: Lumen.
- ***. 2012. *...Greci, evrei, ruși lipoveni, turci...Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului*. Camelia Hristian, Ghena Pricop, Evdochia Smaznov (ed.). Brăila: Istros.
- Helgiu, Vasile. 1920. „Școala primară din Dobrogea în curs de 40 ani (1879 - 1919)”, în *Analele Dobrogei – Revista Societății Culturale Dobrogeane*, 2/I, p. 231-263.
- Ismail-Iusuf, Ghiușen. 2014. „Elevi de excepție (I)”, în *Karadeniz*, 252/5, p. 24-25.
- Ismail-Iusuf, Ghiușen. 2014. „Școala comunitară – cursurile de limba tătara”, în *Karadeniz*, 249/2, p. 23-24.
- Kahl, Thede. 2008. „Considerații privind dispariția limbilor cu trimitere la romanitatea balcanică”, în *Philologica Jassyensia*, 1/IV, p. 129-146.
- Kowalská, Eva, Vörös, László. 2006. *Collective Identities and their Borders: a Slovak Perspective*, în Lud'a Klusáková, Steven G.Ellis, (ed.), *Frontiers and Identities: Exploring the Research Area*. Pisa: Edizioni Plus – Pisa University Press.
- Macri, Domnica. 2010. „Tătarii dobrogeni: «Cine suntem?»”, în *National Geographic*, 89 (septembrie), p. 28-55.
- Magyari, Nándor. 2002. *Coordonate ale relațiilor interetnice din Transilvania*, în Rudolf Poledna, Călin Rus, François Ruegg (coord.), *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, p. 157-170.
- Murtaza, Fichiran, Vuap, Sercin. 2014. „Sărbătoarea limbii tătare la Mangalia”, în *Karadeniz*, 252/5, p. 25.
- Osman, Melek. 2013. „O tabără minunată”, în *Hakses*, 7/216, p. 14.
- Sam, David L. 2006. *Acculturation: conceptual background and core components*, în David L.S., J.W. Berry (ed.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge University Press, p. 11-26.
- „Segel Harun Gafar”. 2014. Interviu de Ateș Casimceali, în *Karadeniz*, 252/5, p. 26.
- Tóth, Sándor János, Tuska, Tünde, Uhrin, Erzsébet, Zsilák, Mária. 2010. *Dimensiunile alterității lingvistice la Tótkomlós*, în Albert Zsolt Jakab, Lehel Peti (ed.), *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Cluj-Napoca: ISPMN, Kriterion, p. 107-149.
- Vultur, Smaranda. 2002. *Memorie și identitate într-un spațiu intercultural (cazul Banatului)*, în Rudolf Poledna, Călin Rus, François Ruegg (coord.), *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, p. 203-208.